בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו תנן התם [א]מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא נמי הכי רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה תניא אידך [ב]רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ ר"ע אומר [ג]כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' [1]שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו [ד]כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה [ה]תניא נמי הכי [ו]כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר [2]ותהי עונותם על עצמותם: רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים: תניא אמרו לו לרבי יהודה לדבריך עוברות ומניקות מה תהא עליהן אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול תניא נמי הכי מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול מאי בינייהו איכא בינייהו שאר מטות כדתניא [ז]כשאמרו לכפות המטה לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות כולן הוא כופה אמר רבא הלכתא כתנא דידן [ח]ולא הודו לו חכמים כל עיקר: א"ר שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ: [ט]בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה מאי דרוש [3]זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה אמר רב יוסף אמר רב נחמן יום שהותר שבט בנימן לבוא בקהל שנאמר [4]ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש אמר רב ממנו ולא מבנינו [י](אמר) רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר [5]ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי אלי היה הדבור עולא אמר יום שביטל הושע בן אלה [כ]פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר

לאיזה

בין תנור לכיריים. מקום מנוול שבבית: **אינו רואה סימן ברכה.** מאותה מלאכה: **כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר והיו עונותם על עצמותם.** בתשעה באב כלומר בסעודה המפסיק בה: **עוברות ומניקות.** שאין יכולות לישן על גבי קרקע: **ביכול.** שאפשר לו: **מאי בינייהו.** כיון דזה מודה לו ביכול וזה מודה לו בשאינו יכול: **שאר מטות.** שבבית שאינו שוכב בהן. ר' יהודה דמחייב במתני' בכפיית המטה קמחייב נמי ביכול בשאר מטות ורבנן סברי מטתו כופה ולא שאר מטות וכדתניא גבי אבל: **שניתנו בו לוחות אחרונות.** שבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום ונשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כבראשונה חשוב מי"ז בתמוז עד יום הכפורים והוו להו שמונים יום שנים עשרה שנשתיירו מתמוז דהוא חסר ושלשים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים יום וליל יום (א) השלים כנגד לילו של י"ז תמוז דלא הוה במושבניה דהא נפק ליה בבקר כשעה שעלה השחר הוי להו פ' שלמין לילה ויום וביוה"כ ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ועל כן נקבע יום כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי: **שהותרו שבטים לבא זה בזה.** דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגו' (במדבר לו) וכתיב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב: **זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו'.** זה מיעוט הוא כלו' לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה בדור של בנות צלפחד: **לבא בקהל.** לישא נשים לפי שנשבעו ישראל מלהינשא להם כדכתיב בשופטים (כא): **ממנו.** מיעוט הוא דכתיב איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לא גזרו אלא מהם (ממנו) אבל מבניהם לא גזרו: **שכלו מתי מדבר.** דתניא(ל) כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מ' שנה של גזרה נשלמו קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט: לפיכך יו"ט הוא: **דאמר מר כו'.** לפיכך יו"ט הוא: **לא היה הדבור עם משה.** ביחוד וחיבה דכתיב וידבר ה' אלי לאמר אלי נתייחד הדיבור. ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה. גמגום:

לאיזה

כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. כלומר באותה מלאכה שרגיל לעשות בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם ומייב אדם לנער ולמעט בכבודו ובהנאותיו שאם היה רגיל לשכב על שני כרים לא ישכב כי אם על אחד אבל עוברות ומניקות אין חייבות כולי האי שאינם יכולות להצטער בעצמן ואוכלין סעודה המפסקת מבעוד יום וכן נמי ביום הכפורים (נמי) צריך לסעוד מבע"י דתוספת יום הכפורים מן התורה כדכתיב (ויקרא כג) מערב ועד ערב וכתיב בעצם היום הזה (שם) אבל מכל מקום אין לאסור לשתות משאכל סעודה מפסקת ועדיין הוי היום גדול *כדמשמע בירושלמי דר' יוסי איקלע לגבורה אכל סעודה מפסקת אתא לגבי דריש כנישתא והוה סעיד אמר ליה ההוא ריש כנישתא סעוד אלא אמר ליה אכלית ואפסקית אמר לו אסגת עלי דלא לימרון הדין גברא לא אסגת עליה אכל מכל עיגול פתית ואכל מכל תבשיל ותבשיל חד פת ושתה מכל חבית חד כסא והכי הלכתא אם עדיין היום גדול לאחר שאכל סעודה המפסקת מותר לשתות אפילו ערב יוה"כ וכל שכן ערב תשעה באב:

אמר רבא הלכה כתנא דידן ולא הודו לו חכמים. פירוש שאין צריך לכפות המטה והאידנא דחיישינן לכשפים לא עבדינן כפיית המטה ואפילו באבל:

יום שהותרו השבטים לבא זה בזה. פירוש דהיינו י"ט:

יום שבו כלו מתי מדבר. כדאמרי' (במדרש איכה) כל ט' באב היו עושין קבריהן ושוכבין בתוכן ולמחר הכרוז יוצא הבדלו החיים ואותה השנה שכלתה הגזרה קמו כולם והיו סבורים שמא טעו בחודש עד שראו הלבנה מלאה ואז ידעו שכלתה הגזרה ועשו יו"ט ופרשב"ם (בב"ב דף קכא.) (מ) כל המ' שנים לא היו מתים אלא בט' באב *ובכל ט' באב היו מתים (נ)כ"א אלף ופרוטרוט ומפרש התם דאותו פרוטרוט עולה למ' שנים ט"ו אלף וי"מ שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו לעולם בתשעה באב ובחמשה עשר באב פסקה הגזרה ולא מתו כלל ועשו י"ט:

תיקנו

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ה מהל' תענית הל' י סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקנד סעיף כב:
לט ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף כד:
מ ג ד טוש"ע שם סעיף כה:
מא ה מיי' פ"ה מהל' אבל הלכה יח טור י"ד סימן שפז:

◆

רבינו חננאל

ר' [שמעון בן גמליאל] אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביום הכיפורים. ר' עקיבא אומר העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. וחכמים אומרים העושה מלאכה בט' באב אינו רואה בשמחת ירושלים שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'. כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. עונותיו חקוקין על עצמותיו. ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. תנא מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול. כגון עוברות ומניקות וכיוצא בהן, שאין כופין מיטותיהם. ומודין חכמים לר' יהודה, שכופה כל אדם מיטתו, מי שהוא יכול לישן על הקרקע. ואמר רבא הלכתא כתנא דידן דקתני לא הודו לו חכמים. מעשה של ר' יהודה ברבי אלעאי, בערב ט' באב היה יושב בין תנור לכיריים, ואוכל פת חריבה במלח ושותה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. א' רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"[ו] באב וכיום הכיפורים. בשלמא יום הכיפורים משום שהוא יום שנתנו לוחות האחרונים. לפי שכן שנתחשב מז' בסיון עלה משה לקבל לוחות הראשונים מ' יום עד י"ז בתמוז, שנא' ואתנפל לפני ה' וגו', עד כ"ט באב, ומיד א' לו הקב"ה למשה עלה אלי ההרה, ועלה ביום ל' של אב ועשה (ג') [מ'] יום וירד בלוחות האחרונים, והוא יום הכיפורים. לפיכך ראוי להיותו יום טוב. אלא ט"[ו] באב מפני מה [הוא] יום טוב. ואמרי', יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. דדרוש זה הדבר שכתוב בענין ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר, לא יהא נוהג אלא באותו דור שנכנסו לארץ, ולהם נחלקה הארץ בלבד. ור' יוחנן אמר שהותר שבט בנימין, דדרוש איש ממנו לא יתן בתו לבנימין, ממנו ולא מבנינו. רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי מדבר. ומצינו בפירוש בירושלמי, ר' אבון אמר שבטל בו החפירה, דא"ר לוי בכל ערב ט' באב היה משה רבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור, והיו יוצאין (ועצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו, ובשחר מי שנמצא חי חוזר למחנה והמתים נשארו בקבריהם, ומוצאין עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אלף ופרוטרוט, בשנת שלשים ושמונה שנה עשו כמנהג כל השנים, עמדו כולן לא מת אחד מהן, אמרו טעינו בחשבון, אינו היום ט' באב, וכן אמרו [בי] בי"א בי"ב ובי"ג ובי"ד, כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלבנה מליאה אמרו ודאי בטל הקב"ה אותה גזירה, לפיכך עשאוהו יום טוב.

מסורת הש"ס

א) [ברכות יז:] פסחים נד:, ב) [בר"ף וברא"ש מהופכים דברי ר"ע לרשב"ג ודברי רשב"ג לר"ע], ג) גיטין ס., ד) [ב"ב ס:], ה) בר"ף ורא"ש ליתא תניא, ו) מו"ק כז. נדרים נו. סנהדרין כ., ז) בס"י אי' דקאמר ולא הודו, ח) ב"ב קכא. ע"ש, ט) [ב"ב קכא. ליתא רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום וכו'], י) [גי' הערוך פרוזדאות פי' שומרים וע' לעיל כח. והוסיפו פרוזדאות סו'], כ) [גיטין פח.] [ושם הגי' פרדסיות וכן הגי' בב"ב קכא:], ל) [ירושלמי תענית פ"ד ה"ז], מ) [ע"ש ברשב"ם וע' מהרש"א], נ) מתים מט"ו אלף בפרוטרוט כצ"ל.

◆

תורה אור השלם

1. שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: ישעיהו סו י
2. וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת גִּבּוֹרִים נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ שְׁאוֹל בִּכְלֵי מִלְחַמְתָּם וַיִּתְּנוּ אֶת חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל עַצְמוֹתָם כִּי חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים: יחזקאל לב כז
3. זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים: במדבר לו ו
4. וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה: שופטים כא א
5. וַיְהִי כַאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב הָעָם: דברים ב טז

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שניתנו כו' הרי שמונים יום וליל יום כפור השלים כנגד:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כל העושה וכו' כדמשמע בירושלמי. בעירובין דף מא ע"א בתוס' ד"ה לא אתם כתבו כן בשם מדרש איכה רבתי: שם ד"ה יום שבו וכו' ובכל ט"ב היו מתים. עיין תשובת חות יאיר בסוף הספר תשו' של הגאון מוהר"ד ז"ל בסופו:

◆

רבינו גרשום

מחייב בכפיית המטה. לכוף מטתו כאבל. עוברות ומניקות. שאי אפשר להם בלא מטות מה תהא עליהם. שאר מטות. שאינו שוכב עליה, דר' יהודה מחייב לכוף כל המטות שבבית, וחכ"א אינו חייב לכוף אלא מטתו בלבד. (וכל הכלים. המשאילות זו לזו טעונות טבילה, שמא דנדה היו). יום שכלו מתי מדבר. וקבעו יום טוב לפי שחזר הדיבור למשה.